

**Інформаційна довідка
щодо проекту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо
особливостей досудового розслідування кримінальних правопорушень,
пов'язаних із зникненням осіб безвісти за особливих обставин
в умовах воєнного стану»
(реєстр. № 12414 від 16.01.2025)***

***Анотація.** В Інформаційній довідці аналізуються особливості досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із зникненням осіб безвісти за особливих обставин в умовах воєнного стану (далі – Законопроект). Розглядається пропозиція щодо надання прокуророві права визначати місце проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 115, 146-1 та 438 Кримінального кодексу України, пов'язаних із зникненням осіб безвісти за особливих обставин у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України на предмет відповідності основоположним засадам правотворчої діяльності, нормам чинного кримінального процесуального законодавства. Вказано на деякі ризики, які можуть перешкоджати належній реалізації Законопроекту під час правозастосовної діяльності.*

***Ключові слова:** досудове розслідування, зниклі безвісти особи, місце досудового розслідування, прокурор, територіальна підсудність, воєнний стан, особливі обставини.*

Вступна частина.

Війна рф проти України спричиняє значному зростанню кількості злочинів, зокрема пов'язаних із безвісним зникненням людей.

Правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, закріплено Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин»¹ (далі – Закон № 2505-VIII), за яким особа, зникла безвісти, – це фізична особа, стосовно якої немає відомостей про її місцеперебування на момент подання заявником заяви про її розшук (абз. 10 частини першої статті 1 Закону № 2505-VIII).

Збройний конфлікт, воєнні дії, тимчасова окупація частини території України визнаються особливими обставинами (абз. 2 Преамбули Закону № 2505-VIII), за яких зникають особи.

Особа набуває статусу такої, що зникла безвісти за особливих обставин, з моменту внесення про неї відомостей, що містяться у заяві про факт зникнення, до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, у порядку, передбаченому цим Законом, та вважається такою, що зникла безвісти за особливих обставин, з моменту подання заявником заяви про факт зникнення особи (частина перша статті 4 Закону № 2505-VIII).

У випадках подання близьким родичем/членом сім'ї заяви про зникнення особи безвісти за особливих обставин вносяться відомості до ЄРДР і відкривається

¹ Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12 липня 2018 року № 2505-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text>

кримінальне провадження. Водночас КПК України не передбачає особливостей кримінального провадження щодо осіб, зниклих безвісти за особливих умов.

Законопроектом, що розглядається, пропонується встановити такі особливості. Його метою визначено: «створення умов для гнучкого вибору місця проведення досудового розслідування, зважаючи на умови воєнного стану та безпекові обмеження; забезпечення прав заявників і потерпілих у кримінальних провадженнях, що стосуються зниклих осіб, з урахуванням їхнього місця проживання (перебування)». Пропоновані норми мають тимчасовий характер – на момент дії воєнного стану і протягом трьох років після його припинення чи скасування.

На відміну від пропозицій щодо: вдосконалення правового статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин; створення умов функціонування Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин; гарантування права на безоплатну вторинну правничу допомогу членам сімей осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (законопроекти № 10442, № 12105), уточнення кримінальних процесуальних положень у цьому напрямі *не пропонувалося*.

Водночас адвокатською спільнотою підтримується² запровадження окремої процедури для кримінальних проваджень щодо зниклих безвісти осіб за особливих обставин збройного конфлікту, воєнних дій, тимчасової окупації частини території України і внесення змін до чинного КПК України у цьому контексті. Аналогічні позиції поділяються Міністерством внутрішніх справ України, Уповноваженим з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, громадськістю³. На проблему комунікації родичів і слідчих у розглядуваній категорії кримінальних проваджень вказано у дослідженні «Потреби сімей зниклих безвісти. Звіт за результатами дослідження»⁴, що виконувався на замовлення Харківської правозахисної групи.

Зважаючи на те, що загальні правила щодо місця проведення досудового розслідування *не враховують* складнощі участі родичів, членів сім'ї (як потерпілих) у кримінальних провадженнях стосовно військових злочинів, зокрема відносно осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, правове урегулювання відповідних особливостей *не викликає сумнівів*. Водночас доцільно звернути увагу на таке.

Основна частина.

Згідно зі статтею 218 КПК України місце досудового розслідування має бути визначено або за місцем вчинення кримінального правопорушення, або альтернативно за місцем виявлення ознак кримінального правопорушення, місцем перебування підозрюваного чи більшості свідків, місцем закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків.

Повноваження прокурора щодо визначення підслідності впливають із конституційних положень, де закріплено повноваження прокурора щодо організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження (стаття 131-1 Конституції

² Давиденко Євгенія. Досудове розслідування щодо безвісти зниклих військових: що готують нардепи і чи допоможе це покращити якість слідства. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/society/2025-01-28/dosudebnoe-rassledovanie-po-bezvesti-propavshim-voennyim-cto-gotovyat-nardepy-i-pomojet-li-eto-uluchshit-kachestvo-sledstviya/60762>

³ Гарєєва Марина. Полегшити співпрацю між рідними зниклих безвісти та слідчими. URL: <https://khpg.org/1608814341>

⁴ Потреби сімей зниклих безвісти. Звіт за результатами дослідження / Д. О. Кобзін, С. В. Щербань; Харківський інститут соціальних досліджень; Харківська правозахисна група. Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини»», 2024. 40 с. URL: <https://library.khpg.org/index.php?id=1722407767>

України), а також прав, закріплених у статті 36 КПК України. Такі повноваження прокурора також відображають реалізацію функції обвинувачення на стадії досудового розслідування.

З одного боку, створення належних умов для реалізації близькими родичами, членами сім'ї зниклої безвісти особи прав у відповідних кримінальних провадженнях (спрощення доступу до органу досудового розслідування) на підставі визначення підслідності за місцем проживання (перебування) таких осіб, є позитивною ідеєю. Але з іншого боку, чи не виникатимуть складнощі для слідчих місцевих органів досудового розслідування у проведенні необхідних слідчих (розшукових) дій у місцях, де перебувала зникла безвісти особа, у військових частинах (місцях, наближених до місця вчинення кримінального правопорушення відносно зниклої безвісти особи)? Без запровадження повноцінної військової юстиції це питання, на нашу думку, залишатиметься на порядку денному.

Також слід враховувати, що в окремих випадках, у разі встановлення факту незаконного позбавлення волі особи, зниклої безвісти за особливих обставин, перебування в заручниках або наявності доказів смерті, – справа може бути передана за підслідністю до СБУ для продовження проведення досудового розслідування.

Кожен випадок зникнення особи за особливих обставин є індивідуальним і законодавче розширення дискреції прокурора, який здійснює процесуальне керівництво відповідним досудовим розслідуванням щодо визначення місця проведення розслідування, безперечно має підтримку. Проте, прийняття рішення про визначення місця проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із зникненням осіб безвісти за особливих обставин у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, за місцем проживання (перебування) потерпілих, які є близькими родичами та членами сім'ї такої особи, заявника, потребує урахування співмірності сприятливих умов для участі цих осіб у кримінальному провадженні та можливості забезпечення завдань кримінального провадження, зокрема проведення ефективного досудового розслідування. Для полегшення реалізації доступу потерпілих до досудового розслідування у розглядуваній категорії кримінальних проваджень існує механізм слідчих доручень.

Стосовно викладу пропонованого у Законопроекті абз. 15 частини першої статті 615 КПК України необхідно вказати на деякі невідповідності, зокрема про осіб, зниклих безвісти за особливих умов, йдеться у множині, а про родичів та членів сім'ї таких осіб – в однині. Також виклад «за місцем проживання (перебування) заявника, потерпілого, які є близькими родичами та членами сім'ї такої особи» вказує на обов'язкову приналежність заявника до близьких родичів та членів сім'ї, що не узгоджується із приписами абз. 2, 3 частини першої статті 18 Закону № 2505-VIII: заява про розшук особи, зниклої безвісти за особливих обставин, може бути подана: родичем такої особи, представником військового формування, органом державної влади, органом місцевого самоврядування, громадським об'єднанням або будь-якою іншою особою, якій стало відомо про зникнення; Уповноваженим з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

КПК України теж відмежовує потерпілого і заявника. Якщо особа перебуває у стані, який унеможлиблює подання нею відповідної заяви (а це може застосовуватись і до осіб, які зникли безвісти за особливих умов), потерпілим у такому провадженні визнається близький родич *чи* член сім'ї такої особи (частина шоста статті 55 КПК України). Слід звернути увагу, що в законі вживається сполучник «чи», у пропонованій нормі – сполучник «та» (близькі родичі *та* члени сім'ї). Заявником є фізична або юридична особа, яка звернулася із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і не є потерпілим (частина перша статті 60 КПК України).

Висновки.

У зв'язку з наведеним вбачається за доцільне уточнити пропонований абз. 15 частини першої статті 615 КПК України наступним чином: «В умовах воєнного стану відповідний прокурор своєю вмотивованою постановою має право визначити місце проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 115, 1461 та 438 Кримінального кодексу України, пов'язаних із зникненням осіб безвісти за особливих обставин у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, за місцем проживання (перебування) *заявника та/або потерпілого, який є близьким родичем чи членом сім'ї особи, зниклої безвісти за таких обставин*».

За такого підходу спрощення комунікації родичів та членів сім'ї осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, з органами досудового розслідування є очевидним.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*